

Inleiding

Voor uw ligt het verslag van de Trendpanorama-bijeenkomst die gehouden is op 9 januari 2013. Deelnemers waren het College van B&W en het MT van de gemeente Steenbergen.

De deelnemers hebben in groepjes acht trends onderzocht op hun gevolgen voor de gemeente Steenbergen:

- Duurzaamheid
- Lokalisering
- Digitalisering
- Individualisering
- Toenemend toerisme
- Verzorgingsstaat naar participatiestaat
- Veranderende bevolkingssamenstelling
- Netwerksamenleving

Voor iedere trend is een korte beschrijving gegeven. Daarna volgen de implicaties van de eerste orde (kleine blauwe vlakken) en de implicaties van de tweede orde (kleine gele vlakken). In de lichtrode vakken staan de strategische keuzes of dilemma's voor de gemeente Steenbergen op basis van de betreffende trend.

Het trendpanorama dient als eerste vertaling van de omgevingsontwikkelingen naar strategische dilemma's die straks de basis voor de scenario's vormen.

Een trendpanorama is geen wetenschappelijk onderzoek, maar het resultaat van inzichten en discussies van het B&W en het MT. Het vormt ook geen eindproduct, maar een tussenstap in het proces van scenariobouw.

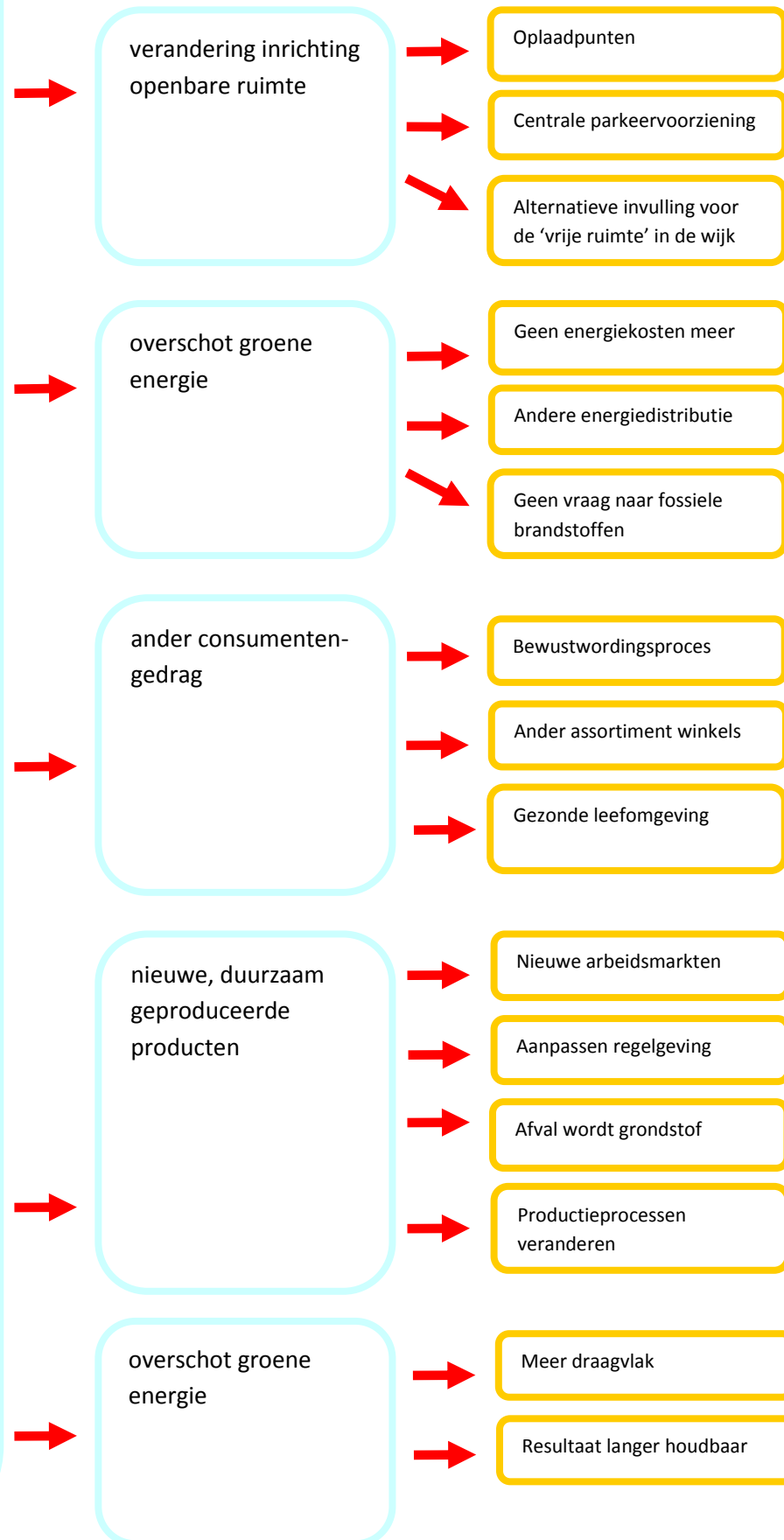
Duurzaamheid

Duurzame productie zal van groot belang worden voor sectoren als voedsel, productie en bouw. Verduurzaming van de economie zal ook toenemen. Consumenten, werknemers, politici en intermediaire organisaties eisen steeds vaker en harder dat bedrijven hun verantwoordelijkheid nemen en op een duurzame manier gaan produceren

Door de hogere energieprijs wordt isoleren gunstiger. Huizen die slecht zijn geïsoleerd dalen daarbij in waarde.

Op het gebied van energieproductie zijn twee ontwikkelingen gaande: deze wordt decentraal en duurzamer, en daarmee diverser. Er wordt steeds meer gebruik gemaakt van alternatieve technieken om energie op te wekken, zoals zonnecellen, windturbines, geothermie en de productie en het stoken van biogas en biomassa. Deze nieuwe technologieën zijn over het algemeen duurzamer dan de op fossiel gebaseerde technologieën.

De ontwikkeling van kleinschalige duurzame energieopwekkinginstallaties biedt kansen voor de gemeente Steenberg. Dorpen zijn beter geschikt voor eigen energie-installaties dan steden. Omdat er meer ruimte is in dorpen, kunnen zonnepanelen, windmolens en andere installaties gemakkelijker geplaatst worden.

investeringen in duurzaamheid door gemeente
wel extra investeren ↔ niet extra investeren

wat is de gemeentelijke verantwoordelijkheid?

Lokalisering

Door internationalisering spelen grenzen een steeds beperktere rol. Enerzijds neemt de invloed van buiten op de eigen samenleving toe, en anderzijds nemen de verschillen tussen samenlevingen af.

Een tegenbeweging op deze trend is lokalisering. De onzekerheid van het grenzeloze maakt lokale identiteit en cultuur aantrekkelijk. Het belang van de lokale gemeenschap neemt toe en streekproducten uit de eigen streek worden populairder. (De parallelle bewegingen naar globalisering en lokalisering worden glocalisering genoemd.)

Het aantal taken van de lokale overheid neemt toe. Op het gebied van zorg worden gemeenten geheel verantwoordelijk voor de activiteiten op het gebied van ondersteuning, begeleiding en verzorging. Gemeenten wordt een zeer ruime beleidsvrijheid gegeven met betrekking tot de concrete invulling van deze gedecentraliseerde voorzieningen. Corporaties komen onder directe aansturing van gemeenten.

Het idee is dat de doeltreffendheid van de dienstverlening toeneemt wanneer overheidstaken op een lager bestuursniveau worden uitgevoerd. De overheid trekt zich om financiële redenen steeds meer terug uit taken als thuiszorg, kinderopvang en bejaardenzorg. Participatie en zelfredzaamheid worden nu weer de norm.

Lokale overheden kunnen goed inspelen op de behoeften van de individuele burger doordat gemeenten direct in contact staan met de samenleving.

Tegelijk informaliseert de samenleving: de omgangsvormen worden losser. Kleinschalige, losse en informele verbanden zijn steeds belangrijker. Deze vormen van vrijwillig associëren zijn vaak lokaal georganiseerd, meer informeel en daarmee maatschappelijk vaak wat onzichtbaar. Wel spelen ze een belangrijke rol bij zowel de politieke als de sociale betrokkenheid van mensen. Dit heeft grote gevolgen voor de leefbaarheid in lokale gemeenschappen.

voorzieningen

Bereikbaarheid

toename lokale cultuur

toename lokale
eigenheid en lokale
identiteit

streekproducten

Duur

Saamhorigheid, binding

onbedoeld gebruik
buitengebied

Minder mobiliteit

Duurzaam

ontmoetingsplaatsen

dreiging splitsing jong
en oud (aanname:
lokalisering vooral
trend onder ouderen)

lokale corporatie

Opbrengsten

Kwetsbaar

Bundeling kennis

Druk op vrijwilligers

Onafhankelijkheid,
zelfredzaamheid

focus voorzieningenniveau

kernen \leftrightarrow gemeente

rol gemeente in vorming lokale identiteit

actieve rol \leftrightarrow geen actieve rol?

Digitalisering

Door ontwikkelingen op ICT-gebied wordt het sociale en economische verkeer steeds virtueeler. Daardoor maakt het minder uit waar men zich in fysieke zin bevindt of in welke tijdzone. Voor steeds meer diensten en producten kan men 24/7 overal ter wereld terecht. De maatschappij raakt doordrongen van ICT.

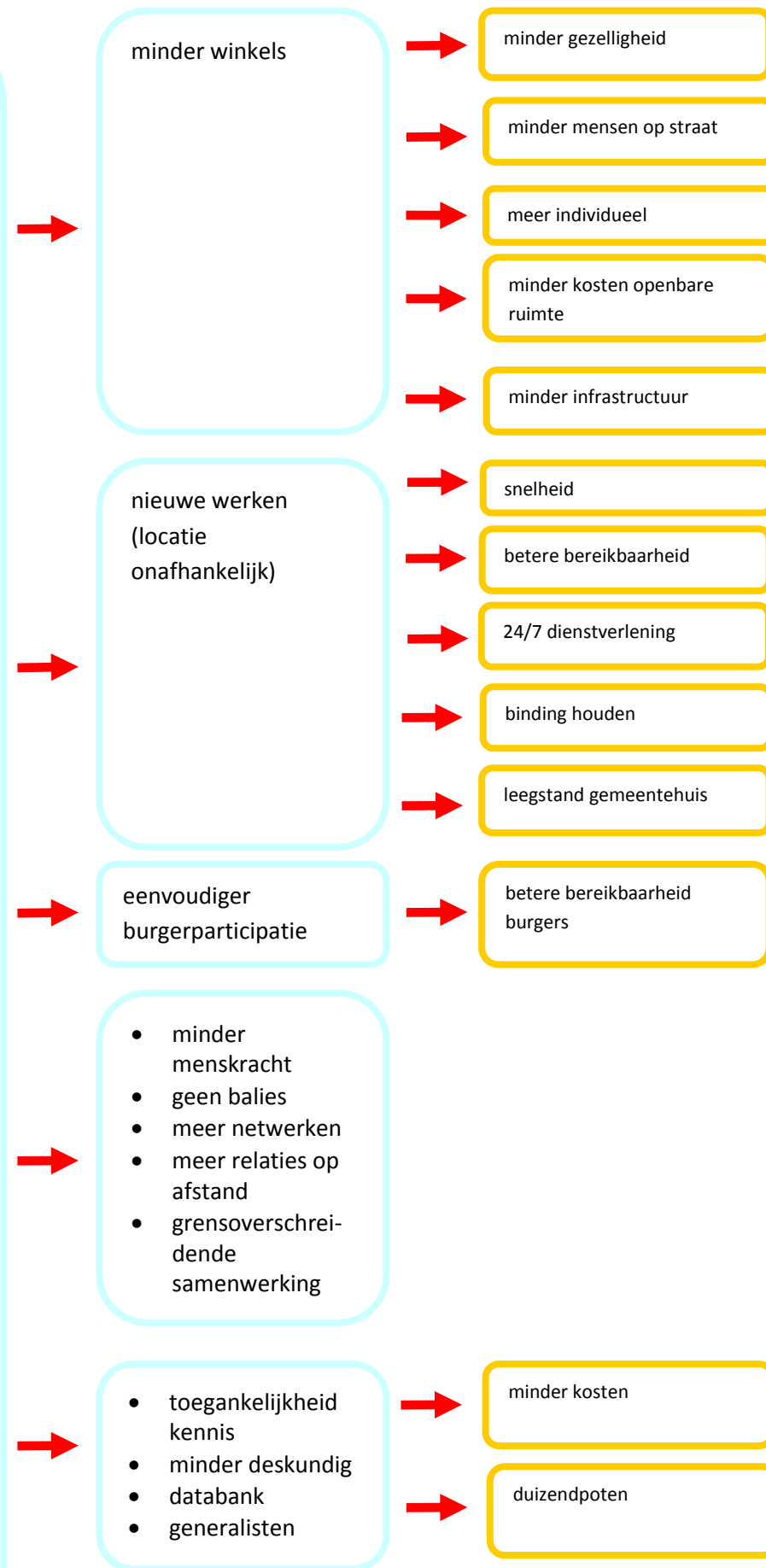
Het Nieuwe Werken gaat uit van flexibel gebruik van ruimte en tijd. Een groeiend deel van de Nederlandse beroepsbevolking gaat steeds flexibeler om met de werktijden en werkplekken. De mogelijkheden voor thuiswerken veranderen het gebruik van kantoren. Bureaus domineren niet langer en ondanks dat vergaderen via Internet steeds gemakkelijker wordt, blijven werknemers behoeven houden aan face-to-face contact. Het kantoor worden ingericht als een ontmoetingsruimte waar genoeg ruimte is voor formeel en informeel overleg. Werknemers werken steeds meer tijd- en plaatsonafhankelijk.

Ook de overheid wordt digitaler. Het internet maakt meer efficiënte en een hogere klantgerichtheid mogelijk. De gemeente kan goed gebruik maken van de korte communicatielijnen die social media bieden. Bovendien bieden de social media een belangrijke informatiebron. Uiterlijk 2017 moeten bruegrs en bedrijven digitaal zaken met de gemeenten kunnen afhandelen.

Digitalisering heeft gevolgen voor het werk van gemeenteambtenaren. Door automatisering van administratief werk is er ander personeel nodig. Verder verandert de inhoud van het werk doordat verschillende taken worden overgenomen door de computer. Dit heeft ook tot gevolg dat er veel meer taken bijkomen. Dit vergt vaak wel veel meer specifieke, taakgerichte kennis.

Ook in de zorg speelt informatisering een groeiend belangrijke rol. Domotica staat voor elektronische communicatie tussen allerlei elektrische toepassingen in de woning ten behoeve van bewoners en dienstverleners. Huizen worden in de toekomst zelfdenkende netwerken van sensoren en apparaten.

De virtualisering van het maatschappelijk verkeer betekent dat we ons in de toekomst minder vaak hoeven te verplaatsen. Met de toenemende verstedelijking, de roep om verduurzaming en de stijgende brandstofprijzen zou het openbaar vervoer meer in trek kunnen raken.

24 uur per dag bereikbare gemeente?

beleid ontwikkelen t.a.v. leegstand winkels a.g.v. interneteconomie.

Individualisering

Door de individualisering worden vroegere traditionele verbanden als familie, kerk en buurt steeds minder belangrijk ten opzichte van het individu. Zo staat de mens steeds meer als individu in de samenleving en kan men in steeds grotere mate zelf beslissingen nemen over het eigen leven. De opkomst van de ZZP'er (zelfstandige zonder personeel) is een voorbeeld van individualisering op de arbeidsmarkt. De individualisering, die gaande is sinds de Verlichting, zal de komende decennia verder doorzetten.

De samenhang binnen een gemeenschap staat onder druk. De behoeften van het individu staan steeds meer centraal. Men mag als individu zelf keuzes maken, maar men *moet* ook keuzes maken. Wellicht ontstaan er door de terugtrekkende overheid weer nieuwe collectieven.

In stedelijke regio's is de afgelopen decennia de gemiddelde huishoudengrootte fors afgenomen, terwijl deze in landelijke regio's veel minder snel kromp. De wijze waarop mensen met elkaar samenwonen wordt meer divers. Het aandeel huishoudens dat in traditioneel gezinsverband leeft neemt af. Belangrijke ontwikkeling is het toenemend aantal alleenstaanden.

Door individualisering worden woonwensen steeds meer divers. Doelgroepen zoals 'ouderen' en 'jongeren' die we nu kennen zijn niet toereikend om verschillen in woonwensen te beschrijven. Voor de gemeente Steenberghe betekent dit een veranderende woningvraag en een toename van het aantal huishoudens. Door onzekerheid over hoe woonwensen van de toekomst eruit zien moet meer gebruik worden gemaakt van maatwerk en moet flexibel gebouwd worden binnen de gemeenten. Ook de vraag naar domotica (huisautomatisering) zal toenemen.

Er is, mede als gevolg van verdergaande individualisering en informalisering een ontwikkeling gaande van een formele naar een buitengewone democratie. Enerzijds hebben we de gewone representatieve (formele) democratie waarin onze volksvertegenwoordigers de belangen van de kiezers vertegenwoordigen. Tegelijk ontwikkelt de buitengewone democratie. Deze kenmerkt zich door initiatieven vanuit de burgers die hun persoonlijke keuzes of "dromen" naleven.

minder gezag/ontzag

korte lontjes

denken dat men overal recht op heeft

toename criminaliteit

meer behoefte aan handhaving

wens tot deregulering

gezinsverdunding

zorgvraag neemt toe

meer woningen

meer uitkeringen

minder mantelzorgers

keuzevrijheid

meer elektronische, minder fysieke contacten

meer ZZP'ers

meer verscheidenheid

meer schulden

minder verenigingen

minder gemeenschapszin

meer wisselende contacten

minder accommodatie

op zich staande evenementen

eenzaamheid

zelf doen

minder draagvlak voor voorzieningen

ontplooiing

creativiteit

voorzieningsniveau kernen

keuze aan de kernen o.b.v budget ↔ keuze aan de gemeente

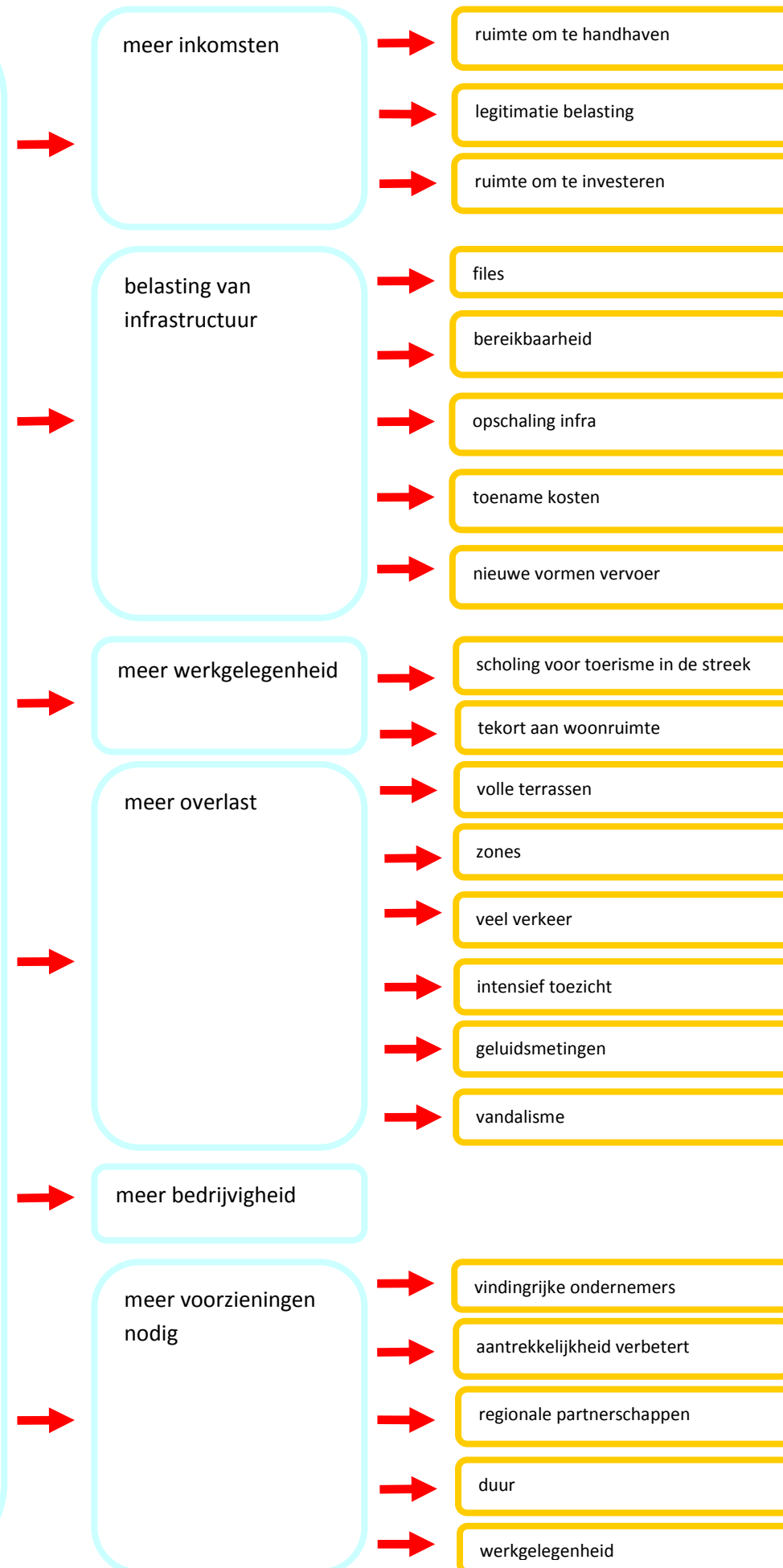
aanpak kleine criminaliteit

bewustwording ↔ harde sancties

Toenemend toerisme

Het toerisme in Nederland is na een dip tussen 2007 en 2009 weer aan het groeien. In 2011 steeg het inkomend toerisme in Nederland naar 11,25 miljoen toeristen (NBTC, 2012). Duitsers vormen een groot deel van deze groep. De verwachting is dat het toerisme in en na 2012 door zal blijven groeien.

Het aantal binnenlandse vakanties lag in de periode 2006 – 2011 rond de 17,7 miljoen. Ook in het binnenlands toerisme wordt groei verwacht. Dat hangt samen met de dalende koopkracht (CBS, 2012). Verwachting is dat huishoudens om kostenoverwegingen de komende jaren vaker in het binnenland op vakantie gaan.

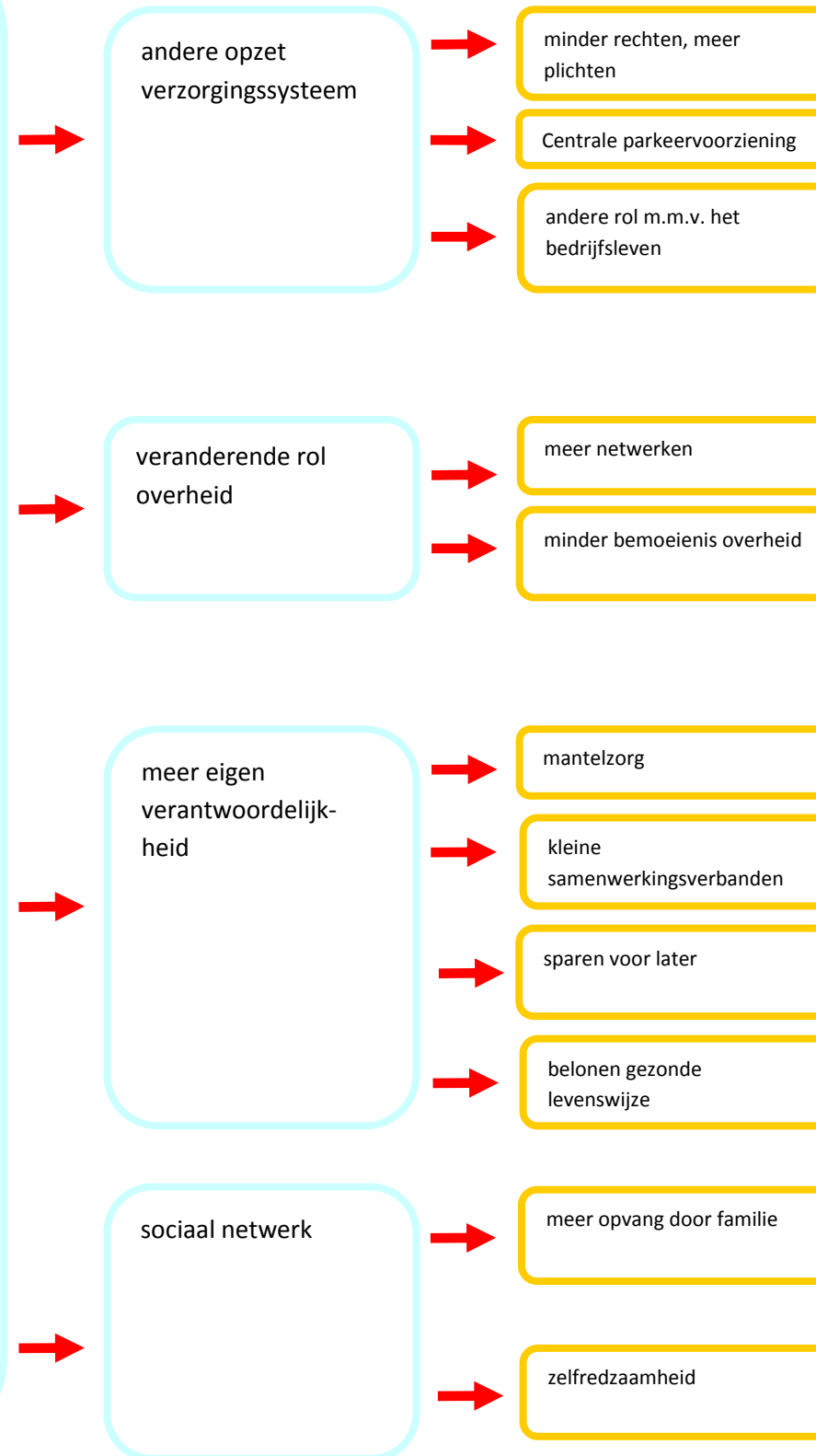
anticiperen op aanpassing infra t.b.v. toenemend toerisme

potentiële nadelen van toenemend toerisme erkennen en betrekken in beleidsvoering

Verzorgingsstaat naar participatiestaat

De verzorgingsstaat waarin er met overheidsfinanciën in een sociaal vangnet wordt voorzien is in de toekomst niet langer haalbaar. De overheid compenseert de zwakkeren in de samenleving zoveel mogelijk, maar de rechten van burgers verminderen. De samenleving moet voor elkaar zorgen. Mantelzorgers en vrijwilligers moeten de toenemende zorgvraag voor een deel opvangen. Dit leidt tot spanning met de geïndividualiseerde samenleving en de groeiende betaalde arbeidsparticipatiegraad.

De jeugdzorg is met de decentralisatie een verantwoordelijkheid van de gemeente geworden. Het begrip *pedagogische civil society* is een reactie op de almaar verdergaande professionalisering rond opvoedingsproblemen. De verantwoordelijkheid voor problemen in opvoeding en bij jeugdigen moest weer primair bij ouders komen te liggen, daarbij geholpen en ondersteund door hun directe omgeving. De gedachte erachter is dat problemen zoals kindermishandeling, jeugdcriminaliteit en jongerenoverlast aanzienlijk minder kans hebben zich te ontwikkelen als gezinnen zijn ingebed in een sterk sociaal netwerk. De organisatie van jeugdzorg door netwerken is een uitdaging voor de gemeente Steenbergen van de komende tijd.

- bevorderen vorming sociale netwerken
wel ↔ niet
- partners zoeken om veranderende rol van de overheid te ondersteunen
- individuen stimuleren tot eigen verantwoordelijkheid

Verandering bevolkingssamenstelling

Meer ouderen, minder jongeren Hoger opleidingsniveau

Het aantal hoogopgeleiden neemt toe in Nederland, maar tweederde van de beroepsbevolking is nog altijd middelbaar of laagopgeleid. Uit cijfers van het SCP en WRR blijkt dat mensen met een laag opleidingsniveau minder kans hebben op werkgelegenheid, minder sociale betrokkenheid tonen en een lagere levensverwachting hebben door een gemiddeld ongezonder leefstijl.

Door de komst van meer bedrijvigheid, is er de laatste 3 jaar een toename van arbeidsmigranten in de regio ontstaan. De verwachting is dat dit alleen nog maar zal groeien.

Diverse rapporten schetsen een verschillend beeld over de ontwikkeling van de bevolkingsgroei in de gemeente Steenbergen. In de studie "Nederland in 2040: een land van regio's" brengt het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) in kaart hoe de regionale behoefte aan wonen, werken en mobiliteit zich tot 2040 ontwikkelt. Tot 2020 zijn er regio's met duidelijk herkenbare groei of krimp te onderscheiden. Na 2020 is dit lastiger te voorspellen: voor steeds meer regio's is zowel groei als krimp goed mogelijk.

De komende decennia staan in het teken van dubbele vergrijzing; het aantal ouderen stijgt en de groep wordt gemiddeld steeds ouder. In 2010 is 15% van de bevolking boven de 65 jaar. In 2030 is dat aandeel in Nederland gestegen tot 24%. Zo hoog was het aandeel ouderen in de Nederlandse maatschappij nog nooit.

De groep jongeren en ouderen ontwikkelt zich op vergelijkbare wijze. Dit decennium vergrijst en ontgroent de gemeente Steenbergen. Het aantal 75-plussers neemt toe, door verbeterde medische zorg. Vergrijzing en ontgroening is een landelijke trend. De ontwikkeling is het sterkst in landelijke gemeenten.

vrije tijd

- meer recreatie-industrie
- meer drukte buitengebied
- kleinschalige buiten voorzieningen
- andere sport en cultuur
- meer georganiseerde activiteiten

arbeidsmigranten

- verschillende culturen
- meer taal
- discriminatie
- buitenlandse horeca
- groei kerken

andere werkgelegenheid

- meer zorgeconomie
- multinationals
- minder maakindustrie
- kleinschalige werkgelegenheid
- coöperaties

meer zorg

- meer hulpmiddelen
- andere huisvesting
- meer mantelzorg
- dagbesteding
- pil

meer eenzaamheid

gemeente stuurt op
enkel economie ↔ economie die past bij identiteit

beleid gericht op arbeidsmigranten

wel ↔ niet

Netwerksamenleving

De centralistische gedachte, waarbij de samenleving zich naar de overheid richt, laat zich steeds moeilijker in de huidige realiteit wringen. De taken die op ons afkomen en de complexiteit van de materie dwingen gemeenten om de krachten te bundelen met de partners in de samenleving.

Resultaten voor de samenleving komen alleen tot stand wanneer problemen en kansen in samenwerking met partners in de samenleving – maatschappelijke en commerciële organisaties, inwoners en bedrijven – vormgegeven worden.

Horizontale verhoudingen zijn leading en macht en hiërarchie leiden niet meer tot gezag. Door de voortgaande digitalisering zijn partners steeds meer op de hoogte van elkaars bestaan en belangen. Ze gaan op zoek naar verhoudingen en zoeken allianties, vaak tegen de lokale overheid.

Gemeenten moeten binnen die complexe constellatie hun verantwoordelijkheid nemen, afhankelijk van de aard van het beleidsproces, dan weer in een regisserende, dan weer in een voorwaardenscheppende rol.

verdere digitalisering

- direct met elkaar verbonden
- toename nieuwe werken
- minder persoonlijk
- sneller resultaat

minder invloed overheid

- groep mensen haakt af
- minder regelgeving
- overheid is alleen nog kaderstellend
- sneller resultaat
- Hiërarchie vervalt

communicatie wordt belangrijker

- video-mail
- uitdrukkingsvaardigheden nodig
- technische vaardigheden nodig

wisselende samenwerkingsverbanden

- specifieke kennis inbrengen
- meer creativiteit
- samenwerking op thema
- minder invloed van de overheid
- "lappendeken" van samenwerking

positie van de gemeente in de netwerksamenleving
leidend ↔ volgend